

Makroekonomisk teori om arbetslöshet*

Vilka är orsakerna till arbetslöshet, och varför varierar arbetslösheten över tiden? Steinar Holden ger i denna artikel en bred översikt över nyare makroekonomisk teori om arbetslöshet. Tyngd läggs vid vad de olika teorierna framhäver som orsak till arbetslöshet och hur teorierna förklarar konjunkturell och långsiktig variation av arbetslösheten. Vikt läggs också vid hur teorierna förklarar den höga arbetslösheten i Europa de senaste 20 åren.

I. Inledning

Den första tiden efter andra världskriget präglades ekonomikåren av en stor grad av enighet kring förklaringar av och politik mot arbetslöshet. Arbetslösheten förklarades med utgångspunkt i keynesianska modeller, där orsaken till hög arbetslöshet ligger i en för låg aggregerad efterfrågan. Detta gav underlag till en stark styrningsoptimism – genom att reglera den aggregerade efterfrågan med penning- och finanspolitik kunde myndigheterna förhindra depressioner. Denna makroekonomiska stabiliseringspolitik var naturligtvis inte oproblematiske i praktiken. En efterfrå-

gestimulerande politik kunde leda till stor statsskuld, underskott i bytesbalansen och högre inflation. Det kunde också finnas svårigheter förknippade med valet av tidpunkt och dosering av finanspolitiska åtgärder. Men den rådande uppfattningen var att om man genomförde en förnuftig politik, skulle inte sådana problem leda till permanent hög arbetslöshet.

Mot slutet av 1960-talet började det dock uppstå sprickor i denna bild. Friedman (1968) och Phelps (1967) framförde starka teoretiska argument för att den långsiktiga Phillipskurvan skulle vara lodrät – det går inte att uppnå lägre arbetslöshet genom att acceptera en högre inflation. Dessa argument var svåra att förena med traditionell keynesiansk teori där ökad efterfrågan

Steinar Holden är professor i nationalekonomi vid universitetet i Oslo. Han har bl a forskat kring lönebildning och arbetslöshet.

---

* Artikeln är en reviderad och uppdaterad version av Holden (1993).

kan medföra varaktigt lägre arbetslöshet. Stagflationsproblemen (dvs att både arbetslösheten och inflationen ökade i förhållande till tidigare nivåer) som kännetecknade de flesta industrialiserade länderna på 1970-talet motsade också traditionella keynesianska tankegångar så som de var formulerade i de stora makroekonomiska modellerna.

De teoretiska och empiriska svagheterna i etablerad keynesiansk teori öppnade vägen för ett helt annat angreppssätt med Robert Lucas som främsta talesman. Ny klassisk makroekonomi bygger på att makroekonomi bör grundas i traditionell mikroekonomi – alla aktörer maximerar nytta/vinsten, aktörerna har rationella förväntningar om framtida storheter (något förenklat innebär detta att aktörerna inte har systematiskt fel) och det råder jämvikt mellan utbud och efterfrågan på alla marknader. Speciellt innebär kravet på marknadsklarering att sysselsättningen är densamma som utbudet av arbetskraft, så att alla arbetstagare arbetar så mycket de själva önskar till rådande löner och priser. Med ett sådant angreppssätt finns ingen ofrivillig arbetslöshet.

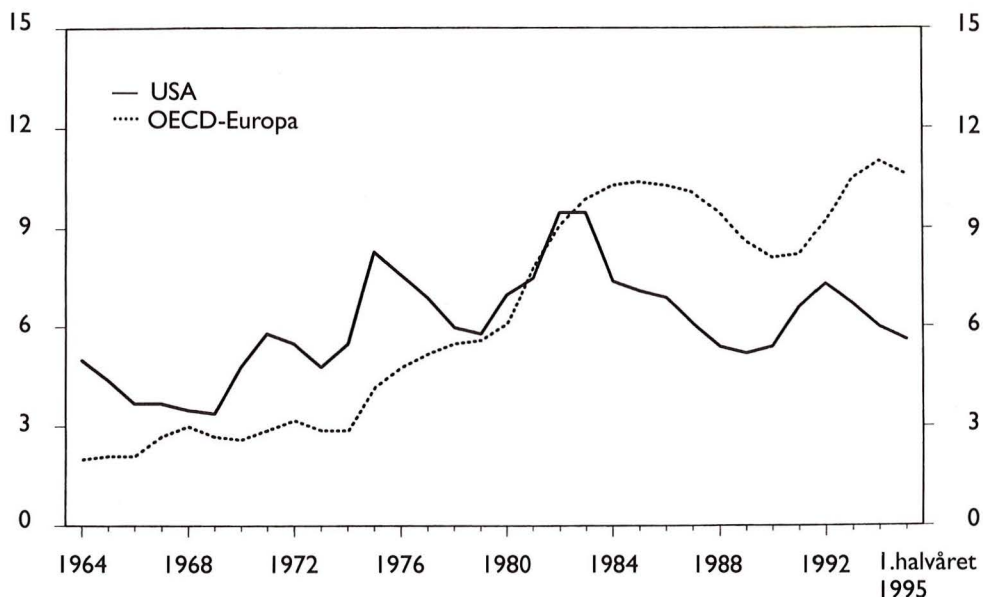
Den teoretiska kritiken av traditionell makroekonomisk teori fick ett våldsamt genomslag. Nyare makroekonomisk teori är med få undantag baserad på modeller där alla aktörer maximerar nytta/vinsten. Vanligtvis antas också rationella förväntningar. Men för de flesta ekonomer har det varit svårt att svälja antagandena i ny klassisk makroekonomi om att makroekonomiska problemställningar bäst beskrivs med modeller med frivillig arbetslöshet. Stora delar av nyare makroekonomisk

forskning har därför utnyttjat modeller med explicita marknadsimperfectioner (som exempelvis monopolistisk konkurrens, asymmetrisk information och fackföreningar), där ofrivillig arbetslöshet blir ett resultat trots att varje enskild aktör väljer ett optimalt beteende.

I denna artikel ska jag ge en bred översikt över nyare makroekonomisk teori om arbetslöshet. I ett försök att skapa översikt har jag delat in teorierna i fyra kategorier, men det finns naturligtvis inga klara gränser mellan kategorierna.

- 1) Teorier baserade på antagande om klarering på arbetsmarknaden, dvs ingen ofrivillig arbetslöshet.
- 2) Teorier med tonvikt på friktion, jobbsökande och jobbskapande.
- 3) Teorier där arbetslösheten beror på förhållandena vid lönebildningen, och där det existerar en jämviktsarbetslöshet.
- 4) Teorier med flera jämvikter med olika nivåer på arbetslösheten.

Grupp 1, som ofta betecknas som ny klassisk makroekonomi, ger egentligen inte någon förklaring till arbetslöshet, eftersom det som vanligtvis förstås med arbetslöshet inte finns i dessa modeller. Teoririktningen tas likväl med här eftersom den tar sikte på att förklara samma variation i sysselsättning som teorierna i de andra grupperna ser som en variation i arbetslöshet. Grupp 3 och 4 är mer keynesianskt inspirerade, och delar av dessa grupper omtalas ibland som nykeynesianska. Grupp 3 är särskilt omfattande: även om arbetslösheten beror på förhållandena vid löneförhandlingarna finns ett antal alternativa

Figur 1. Arbetslöshet^a i USA och OECD-Europa.

^aStandardiserande arbetslöshetstal.

Källa: OECD.

förklaringar till varför arbetslösheten varierar över tiden. Jag ska ge en skiss över huvudidéerna inom varje grupp med tyngdpunkt på tre frågor. Varför finns arbetslöshet, varför varierar arbetslösheten över konjunkturerna, och varför varierar arbetslösheten mellan olika tidsperioder och länder? De enskilda teorierna skiljer sig åt vad gäller vilka av dessa frågor som de först och främst försöker besvara. Många amerikanska forskare har lagt tyngdpunkten på variationen av arbetslösheten över konjunkturen, eftersom arbetslösheten i USA har varierat kring en relativt stabil nivå sedan 1945 (det finns en svagt stigande trend). Europeiska forskare har däremot lagt huvudvikten vid de två andra frågorna, bland annat på grund av

den dramatiska ökningen av den europeiska arbetslösheten som ägt rum sedan mitten av 1970-talet (se *Figur 1*).

Artikeln bygger i stor utsträckning på nyare översikter över makroekonomi och arbetslöshet i internationell litteratur, först och främst Blanchard & Fischer (1989), Mankiw (1990), Nickell (1990), Dixon & Rankin (1991) och Bean (1994a), samt inlägg med mer specialiserad inriktning som Layard m fl (1991) och Greenwald & Stiglitz (1993). Svenska översikter om arbetslöshet omfattar bl a Gottfries (1995), Lindbeck (1991) och Holmlund (1993).

2. Ny klassisk teori: frivillig arbetslöshet

Ny klassisk makroekonomi tar sin utgångspunkt i traditionella mikroekonomiska modeller där ekonomin kännetecknas av perfekt konkurrens. Sysselsättningen bestäms vid det vanliga "marknadskrysset": utbud är lika med efterfrågan. Ju högre reallönen är, desto mer önskar varje arbetstagare ett arbete (högre arbetskraftsutbud), men desto färre önskar företagen att anställa (lägre efterfrågan på arbetskraft). Det följer omedelbart att all arbetslöshet är frivillig. Variation i sysselsättningen beror på förskjutningar i utbuds- eller efterfrågekurvan på arbetskraft.

Ett av de första bidragen i ny klassisk makroekonomi var Lucas (1972). Lucas antog att aktörerna hade ofullständig information om priserna i ekonomin. I denna modell leder en oförutsedd ökning av den nominella penningmängden till en ökad aggregerad prisnivå. Aktörerna i ekonomin observerar att deras eget produktionspris stiger, men de vet inte om det beror på ökad aggregerad prisnivå eller en förbättring av relativpriserna. Aktörerna använder sin information på optimalt sätt, och antar att en del av prisökningen är en följd av bättre relativpriser. Bättre relativa priser gör det rationellt att öka produktionen (öka arbetsutbudet).

Lucas teori förklarar samvariationen mellan nominell penningmängd och aktivitetsnivå. Likväl är det svårt att acceptera mekanismen bakom förloppet. Aggregerade prisindex publiceras med jämna mellanrum i tidningar, och då förefaller det underligt att förutsätta att fullständigt rationella aktörer inte skulle

känna till den aggregerade prisnivån i ekonomin. Denna modellvariant är också mycket mindre populär idag än den var på 1970-talet.

Huvudriktningen inom ny klassisk tradition har sedan början av 1980-talet varit den reala konjunkturteorin (*real business cycle theory*, Long & Plosser 1983).¹ Här utvidgas modellen med perfekt konkurrens till att också ta hänsyn till anpassningen över tid, så grundmodellen är den nyklassiska tillväxtmodellen med kapitalackumulation.

I varje period bestäms sysselsättningen genom att efterfrågan är lika stor som utbudet på arbetsmarknaden. Sysselsättningen är därmed beroende av produktionsteknologin och arbetstagarnas preferenser, och variationer i sysselsättningen beror på förändringar i produktionsteknologi eller preferenser.

Till exempel medför en positiv teknologisk chock att arbetskraftens produktivitet ökar, och efterfrågan på arbetskraft skiftar positivt. Isolerat ger detta en rörelse uppåt längs utbudskurvan så att sysselsättning och reallön ökar.

I de fall den teknologiska chocken är temporär, är effekten via efterfrågesidan klart viktigast. Men i de fall den positiva teknologichocken är permanent, ökar arbetstagarnas inkomster över hela livscykeln. En viss del av den ökade inkomstpoteentialen önskar arbetstagarna att ta ut i form av ökad fritid (dvs minskad arbetstid), så att utbudskruvan på arbetskraft skiftar åt vänster. Ökningen i sysselsättningen dämpas och ökningen i reallönen förstärks.

¹ Bra översikter ges i Plosser (1989) och Mankiw (1989), som är "anhängare" respektive "motståndare" till teorin.

Den reala konjunkturteorin tar främst sikte på att förklara utvecklingen av många av de viktigaste makroekonomiska variablerna över konjunkturerna. I vilken utsträckning detta lyckas är omdiskuterat. En viktig invändning gäller reallönen, där empiriska studier tyder på att reallönen varierar i liten utsträckning med konjunkturen (se bl a Blanchard & Fischer 1989). I och med att sysselsättningen varierar kraftigt över konjunkturerna, kräver detta att arbetsutbudet är mycket känsligt för små förändringar i reallönen (och realräntan). De flesta empiriska studier (se översikterna i Mankiw 1989 och Blanchard & Fischer 1989) tyder emellertid på att arbetsutbudet i liten utsträckning påverkas av reallönen. Anhängare av den reala konjunkturteorin hävdar som svar till detta att de flesta empiriska undersökningarna är felspecificerade då de inte tar hänsyn till att det finns fasta kostnader förbundna med att arbeta. Där det finns sådana fasta kostnader kan en liten minskning i reallönen medföra att vissa individer väljer att sluta arbeta (Hansen 1985).

Men för många (inklusive under-tecknad) är ändå arbetsutbudets beroende av reallönen av liten betydelse i förhållande till utgångspunkten i ny klassisk makroekonomi. Då en viktig del av det man önskar att förklara är varför arbetslösheten så länge kan vara så hög som den varit i Europa sedan första halvan av 1970-talet, är uppenbarligen ny klassisk makroekonomi inte relevant som arbetslöshetsteori. Man kan inte förklara en så omfattande arbetslöshet med modeller där all arbetslöshet är frivillig.

3. Teorier med tonvikt på friktion, jobbsökande och jobbskapande²

Idén bakom dessa teorier är att modellera själva processen som leder till att arbetslösa får ett arbete, och där tidsaspekten spelar en viktig roll. Explicita matematiska formler beskriver hur en arbetslös persons sannolikhet att finna ett arbete är beroende av den arbetslöses jobbsökarinsats: hög sökintensitet gör att den förväntade tiden innan en arbetslös finner ett arbete blir kortare. Det antas vidare att det hela tiden är en liten del av de anställda som mister jobben därför att jobben faller bort (t ex av teknologiska orsaker). Företagen skapar nya lediga platser då de finner detta lönsamt. Det är endast arbetslösa som söker efter nya arbeten, och platser står obesatta i väntan på kvalificerad arbetskraft. När en arbetssökande finner ett passande jobb, bestäms lönen vanligtvis genom förhandling. Variation i sysselsättningen beror på variation i sökintensitet och matchning, som ursprungligen orsakats av teknologi- eller efterfrågechocker.

Sökteorierna fångar in viktiga och realistiska aspekter av arbetsmarknaden. I och med att dessa modeller är dynamiska, får de också fram att det tar tid att öka sysselsättningen, något som bl a kan förklara varför temporära chocker kan få mer långvariga konsekvenser. Men den traditionella förutsättningen i sökteorin, att individerna är arbetslösa medan de söker jobb, är mindre realistisk. I praktiken är jobbsökande oftare lättare för per-

²Se översikterna i Mortensen (1986) och Pissarides (1990).

soner som redan har ett arbete, och sökaktiviteten bland många arbetslösa är låg. Det är också svårt att acceptera att långvarigheten och dimensionen av den europeiska arbetslösheten kan förklaras med att det tar tid för de arbetslösa att finna de lediga jobben.

På senare år har sökmodellerna vidareutvecklats mot något som har kallats "flödesansatsen till arbetsmarknaden" ("the flow approach to labor markets", Blanchard & Diamond 1992). Den huvudsakliga skillnaden i förhållande till mer traditionell sökteori är att den jobbskapande processen också blir explicit. I motsats till vanlig sökteori antas det här att det tar tid att skapa nya jobb, även om det är lönsamt. Blanchard & Diamond (1992) skriver, träffande, att modellen snarare kan kallas för en "vänstemodell" än en sökmodell: arbetslöshet beror först och främst på att det för tillfället inte finns tillräckligt med jobb till alla, och inte att de arbetslösa inte lyckas finna de lediga platser som faktiskt finns.

Att ta hänsyn till att processen att skapa jobb tar tid är ett gott steg mot mer realistiska modeller. Men få arbeten har gjorts inom denna riktning, och den är så här långt inte särdeles mycket mer än en modellram. Likväl visar Blanchard & Diamond (1990) att modellramen kan ge värdefulla insikter. I de fall ett företag får många sökande till en ledig plats, antyder anekdoter och några empiriska undersökningar att ansökningar från personer med längre arbetslöshetstid läggs underst i högen av ansökningar. Blanchard & Diamond (1990) visar att ett sådant agerande har implikationer som förefaller stämma med enskilda drag i europeisk arbets-

löshetserfarenhet, men som inte är så lätta att fånga upp på ett tillfredsställande sätt i statistiska modeller. Bland annat visas att lönenivån är mer beroende av förändringar i arbetslösheten än av själva nivån på arbetslösheten.

4. Teorier med tonvikt på lönebildningen

Utgångspunkten för dessa teorier är att lönerna bestäms vid förhandlingar mellan arbetstagare (fackföreningar) och arbetsgivare, eventuellt ensidigt av företaget, och inte genom en "osynlig hand" som tillser att efterfrågan på arbetskraft överensstämmer med utbudet. Tvärtom är en viktig egenskap hos dessa teorier att de förklarar vad som kan orsaka att efterfrågan på arbetskraft avviker från utbudet, dvs att det uppstår arbetslöshet.

Då lönen bestäms genom förhandlingar (se översikten i Moene m fl 1993), kommer arbetstagarna att försöka uppnå högsta möjliga lön, så länge detta inte riskerar deras eget jobb. Förhandlingsutfallet är beroende av parternas förhandlingsposition. Låg arbetslöshet stärker arbetstagarnas förhandlingsposition så att de uppnår en högre reallön i förhandlingarna.

I de fall företagen ensidigt sätter lönen, säger vanlig teori att företagen sätter lägsta möjliga lön. Effektivitetslönteorierna (se översikten i Akerlof & Yellen 1987) förklarar varför detta inte nödvändigtvis är lönsammast för företaget. Hög lön kan ge större arbetsinsats från arbetstagarna på grund av ökad lojalitet eller starkare önskan att behålla jobbet. Vidare kan hög lön göra

det lättare/billigare att få tag på kvalificerad arbetskraft och förhindra en för stor omsättning på personalstyrkan. Företag som maximerar vinsten kan därför välja att sätta högre lön än vad som är nödvändigt för att finna arbetskraft.

Även effektivitetslöneteorierna antar ett samband mellan arbetslöshet och reallön. Vid hög arbetslöshet är arbetsinsatsen mindre beroende av lönen som företaget erbjuder, bl.a. för att arbetstagarna är rädda för att förlora jobben. Företagen väljer därför att sätta en låg lön. Vid låg arbetslöshet är inte risken för att bli arbetslös särskilt effektiv som motiverande/disciplinerande faktor, och följaktligen får lönen större betydelse för arbetsinsatsen. Vid låg arbetslöshet väljer företagen därför att sätta en hög lön.

I modellerna med klarering på arbetsmarknaden antas det vanligtvis att produktionen bestäms så att företagen maximerar vinsten vid givna priser. Emellertid är det mer realistiskt att anta att företagen sätter produktpriserna själva, och att produktefterfrågan är en fallande funktion av priset. I en sådan situation bestämmer företagets vinstmaximering produktpris, produktion och sysselsättning. Det kända resultatet från vanlig teori om monopol/monopolistisk konkurrens, säger att företaget sätter priset som ett påslag på marginalkostnaden, där påslaget är beroende av efterfrågeelasticiteten. Då marginalkostnaden är beroende av lönen, så bestämmer prissättningen också förhållandet mellan lön och pris. Detta förhållande kan variera med storleken på produktion och sysselsättning, eftersom både marginalkostnaden och efterfrå-

geelasticiteten är beroende av storleken på produktionen.

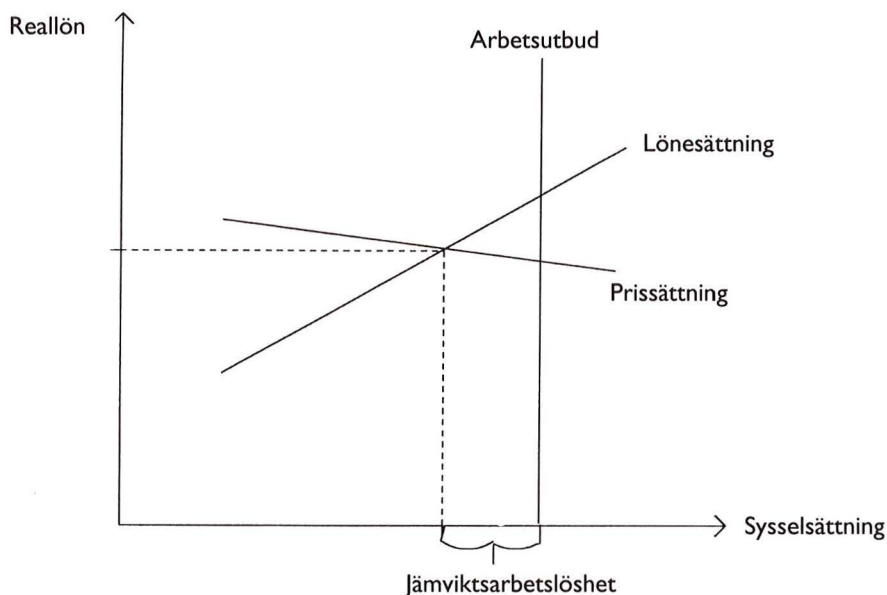
4.1. Jämviktsarbetslöshet

Teorin kan illustreras i ett diagram (*Figur 2*) som liknar ett vanligt utbuds- och efterfrågediagram, men där tolkningen är en annan. Medan utbudskurvan för arbetskraft visar individens arbetsutbud för en given reallön, visar lönekurvan, både i förhandlingsteori och effektivitetslöneteori, reallönen som en funktion av sysselsättningen. Företagens prissättning ger (som förklarades ovan) ett samband mellan reallön och sysselsättning³ som liknar en vanlig efterfrågekurva på arbetskraft. Men till skillnad från efterfrågekurvan på arbetskraft, är kurvans läge beroende av produktmarknadens efterfrågeelasticitet genom påslagsfaktorn.

Jämvikten i ekonomin bestäms av skärningspunkten mellan lönekurvan och priskurvan, och jämviktsarbetslösheten är den tillhörande nivån på arbetslösheten. Nivån på jämviktsarbetslösheten är därmed beroende av kurvornas läge i diagrammet, som i sin tur påverkas av ett antal institutionella och ekonomiska faktorer. Svaga fackföreningar har t ex liten förhandlingsmakt och kan inte uppnå hög reallön. Därmed ligger lönekurvan lågt i diagrammet och jämviktsarbetslösheten blir låg. Vid centraliserade löneförhandlingar vet fackföreningen att försök att uppnå en hög reallön leder till hög arbetslös-

³ Det förutsätts gärna att arbetskraften är konstant så att det finns ett entydigt samband mellan arbetslöshet och total sysselsättning.

Figur 2. Jämviktsarbetslösheten är differensen mellan arbetsutbudet och sysselsättningen.

het. Centrala fackföreningar har därför anledning att visa återhållsamhet i löneuppgörelserna, vilket i sin tur leder till låg arbetslöshet. Lönekurvan kommer däremot att ligga högt i diagrammet med starka och decentraliserade fackföreningar. I en sådan situation är fackföreningarna starka nog att utöva stark press mot högre reallön, samtidigt som varje enskild fackförening är för liten för att ha några motiv att hålla tillbaka lönekraven med hänsyn till ekonomin som helhet (Calmfors & Driffill 1988).

Utgångspunkterna i effektivitetsteori och förhandlingsteori ger endast en förklaring till förekomsten av och nivån på arbetslöshet, och inte till varför arbetslösheten varierar över tid. Olika teoririktningar har valt olika ty-

per av förklaringar till variationen av arbetslösheten. Jag gör här åtskillnad mellan teorier som i huvudsak koncentrerar sig på variationen av arbetslösheten över konjunkturen, och teorier som i större utsträckning ser till den långsiktiga nivån på arbetslösheten – men inte heller här går det att dra någon skarp gräns mellan teorierna.

4.2 Konjunkturell variation av arbetslösheten

Teorier med nominella trögrörligheter⁴ lägger tyngden vid att löner och priser är fastställda i nominella termer, och att de inte omedelbart anpassas vid för-

⁴Se översikten i Andersen (1994).

ändringar i den ekonomiska omgivningen. Viktiga motiv till detta är nominella lönekontrakt som löper över lång tid (Fischer 1977), samt att det finns kostnader förbundna med förändringar i priser och löner (*menu costs*, Akerlof & Yellen 1985 och Mankiw 1985). I och med att företagen vid monopolistisk konkurrens sätter priserna högre än marginalkostnaden, kommer företagen att tjäna på att öka försäljningen till oförändrade priser när efterfrågan ökar. Denna teoririktning kan därmed förklara varför förändringar i nominell efterfrågan, t ex genom att den nominella penningmängden ökar, påverkar ekonomins aktivitetsnivå.

Modeller som baseras på trögrörliga priser och som betonar effekterna av nominell efterfrågan har fått en dominerande ställning inom ny-keynesiansk litteratur. Men dessa modeller kan inte räknas som moderna varianter av Keynes egna tankar. Tobin (1993) påpekar att "Keynes would be appalled to see his cycle model described as one in which fluctuations in output arise largely from fluctuations in nominal aggregate demand". Litteraturen om trögrörliga priser har också en annan central egenskap som står i bjärt kontrast till Keynes egen tankegång: i de fall alla priser är fullständigt flexibla, har variationer i aggregerad efterfrågan ingen betydelse för aktivitetsnivån.

Mer traditionella keynesianska egenskaper får vi däremot om vi studerar teorier med imperfektioner på kredit- och kapitalmarknader.⁵ Ett centralt element i denna teoririktning är att företagen önskar att begränsa risken. Bakgrunden till detta är ett antagande om asymmetrisk information – företagets

ledning och ägare vet mer om företagets framtida intäkter än andra aktörer. I de fall priset på ett företags aktier är för högt på aktiemarknaden, kommer ägarna att tjäna på att emittera nya aktier, och därmed få nytt kapital genom att sälja företaget till överpris. På aktiemarknaden känner man naturligtvis till att så kan ske, så att en nyemission uppfattas som en negativ signal om företagets framtida intäkter. Detta begränsar företagets ägares möjligheter att sprida sin risk genom att hämta kapital från nya ägare, något som medför att risken istället måste begränsas genom ett försiktigt uppträdande.

Problemen med att få nytt kapital (och liknande problem med att få kredit) gör att företagets egna intäkter blir viktiga för företagets sysselsättning och investeringar. I en konjunkturnedgång har företagen ett mindre överskott, och för att begränsa riskerna kan företaget välja att minska antalet anställda och investeringarna. Därmed kan en lågkonjunktur bli självförstärkande och långvarig.

Teorier med imperfektioner på kapitalmarknaden bygger ofta på effektivitetslönemekanismer som orsak till arbetslöshet. Däremot är det ofta oklart om modellerna innebär att arbetslösheten varierar kring en konstant jämviktsarbetslöshet, eller om det är jämviktsarbetslösheten själv som varierar (dessa teorier skulle därför lika gärna kunnat placeras i avsnitt 5).

Benassy (1995) visar ett tredje möjligt angreppssätt att förklara konjunkturell variation i arbetslösheten genom att

⁵ Se översikten i Greenwald & Stiglitz (1993).

inkludera en fackföreningsbestämd lön (och därmed ofrivillig arbetslöshet) i en för övrigt real konjunkturmodell av vanligt slag.

Alla dessa teoririktningar ger visst utrymme för makroekonomisk stabiliseringspolitik. Detta framkommer tydligast i modeller med kapitalmarknadsimperfektioner där det finns långvariga svängningar i aktivitetsnivån, och följaktligen ett större utrymme att föra en stabiliserande politik.

4.3 Den långsiktiga nivån på jämviktsarbetslösheten

Dagens höga arbetslöshet i Europa är likväl svår att förklara inom ramarna för nämnda teorier, där tyngdpunkten läggs på konjunkturrella variationer kring en stabil nivå på jämviktsarbetslösheten. Empiriska studier tyder på att den ökade arbetslösheten i Europa i stor utsträckning sammanfaller med en nästan lika stor ökning av jämviktsarbetslösheten (se t ex Jaeger & Parkinson 1994, OECD 1994, figur 2.4, och Bean 1994b). Varför jämviktsarbetslösheten har ökat är oklart. Den högre jämviktsarbetslösheten kan antingen bero på en förändring i sociala och ekonomiska förhållanden, eller att den högre arbetslösheten själv har bidragit (*hysteresis*).

Sökandet efter sociala och ekonomiska faktorer, som kan ha förorsakat den ökade jämviktsarbetslösheten i många europeiska länder, har varit omfattande. Det råder i viss utsträckning enighet om vilka faktorer som har haft betydelse, men en betydande oenighet om hur de ska vägas i förhållande till varandra. Den faktor som det troligtvis

råder störst enighet kring, är effekterna av arbetslöshetsersättningen. Länder med generösa ersättningsssystem, och särskilt länder som ger ersättning under långa perioder, har genomgående en högre arbetslöshet än andra länder (se t ex Layard m fl 1991). En sådan effekt kan orsakas av att hög arbetslöshetsersättning minskar de arbetslösa jobbsökande, samtidigt som arbetstagarna blir aggressivare i löneförhandlingarna eftersom inkomstförlusten vid förlust av jobbet blir mindre vid hög arbetslöshetsersättning.

Lönebildningssystemen framhålls också av många forskare. I en jämförelse av genomsnittlig arbetslöshet under perioden 1983–88 i 20 länder finner Layard m fl (1991) att hög täckningsgrad av kollektiva avtal bidrar till hög arbetslöshet, medan ett koordinerat fastställande av lönen mellan arbetstagar- och arbetsgivarsidan bidrar till låg arbetslöshet. Layard m fl (1991) framhåller därtill en stor omfattning av aktiva arbetsmarknadsåtgärder som en viktig faktor för att hålla arbetslösheten nere, men denna effekt är mer omdiskuterad (se Calmfors 1993). Ökningarna av oljepriset under mitten och slutet av 1970-talet räknas också som viktiga (Bean 1994a och Phelps 1994). Phelps lägger stor tyngd vid realräntan (bl a förorsakad av offentliga budgetunderskott), eftersom detta dämpar företagens olika investeringsaktiviteter: mindre investeringar i kapital, mindre investeringar i anställningar och upplärning av ny arbetskraft, mindre investeringar i att sänka priser för att locka till sig fler kunder för ett på längre sikt större kundunderlag. Vidare framhåller Phelps ökad skatt på arbete (inkomst-

skatt och arbetsgivaravgift) som en annan viktig orsak till ökad jämviktsarbetslöshet.

Ökad jämviktsarbetslöshet på grund av långsiktiga förändringar i ovan nämnda faktorer förefaller dock inte kunna förklara dynamiken i arbetslöshetsutvecklingen. I hög grad har den utlösande faktorn till ökad arbetslöshet varit de konjunkturella förhållandena – problemet har legat i att arbetslösheten i liten utsträckning har reducerats när konjunkturen förbättrats. En sådan utveckling är i samstämmighet med teorier om hysteresis, där en hög faktisk arbetslöshet drar jämviktsarbetslösheten med sig upp.

Två *hysteresismekanismer* har fått särskild uppmärksamhet. *Insider-teori* (Lindbeck & Snower 1988; Blanchard & Summers 1986) bygger på antagandet att anställda i ett företag (insiders) allt eftersom blir mer upptagna med sin egen lön och jobbsäkerhet, utan att ta hänsyn till arbetslösa. Detta kan skapa *hysteresis* genom följande mekanism: en minskning av sysselsättningen i ett företag medför att de kvarvarande arbetstagarna är säkrare på att få behålla jobben, i tron att sysselsättningen sannolikt kommer att öka snarare än att minska ytterligare. De kvarvarande arbetstagarna kommer därför att pressa hårdare för högre lön, något som förhindrar att sysselsättningen ökar igen.

Outsider-teori lägger tyngdpunkten vid vad som kan kallas "blomsterbutikseffekten". I en blomsterbutik köps hela tiden de vackraste blommorna först. De slokande blommorna blir stående och de blir inte vackrare av det – vissa blir aldrig köpta. Motsvarande effekter gäller på arbetsmarknaden även om kriteriet för de flesta jobb är kompetens och

inte utseende. (Minskningen av kompetensen under arbetslösheten är naturligtvis inte heller lika dramatisk som i blomsterbutiksanalogin.)

En indikation på att outsider-teori är en viktig del av förklaringen till ökningen av den europeiska arbetslösheten, är det faktum att antalet lediga arbeten inte är nämnvärt lägre nu än det var före ökningen av arbetslösheten (Bean 1994a). Detta tyder på att ökningen av arbetslösheten inte bara kan förklaras med lägre efterfrågan på arbetskraft och en försvagad arbetsmarknad.

Teorierna i grupp 3, dvs teorierna med tyngdpunkt på lönebildningen, har ett antal gemensamma implikationer för politiken, bl a kommer både lägre arbetslöshetsersättning och svagare fackföreningar att skifta lönekurvan nedåt och därmed ge en lägre jämviktsarbetslöshet (effekten kommer att vara densamma i teorierna i grupp 2). Däremot är implikationerna för makroekonomisk politik mycket olika. Phelps modell med en rörlig jämviktsarbetslöshet ger t ex vissa rekommendationer för ekonomisk politik som är de motsatta till traditionell keynesiansk teori, bl a att expansiv finanspolitik kan leda till hög realränta och därmed högre jämviktsarbetslöshet.

Hysteresis-modellerna kan däremot ge mer traditionella ekonomisk-politiska rekommendationer. Som vid andra teorier med jämviktsarbetslöshet kan efterfrågepolitik inte användas till att på lång sikt minska arbetslösheten under nivån på jämviktsarbetslösheten. Men i *hysteresis*-modellerna både kan och bör efterfrågepolitik användas för att förhindra kraftiga negativa efterfråge-

chocker (tex som en följd av en nedgång i privat konsumtion) som leder till ökad arbetslöshet, eftersom ökningen av arbetslösheten lätt kan bli långvarig.

Hysteresis-effekterna förstärker därmed likheten mellan traditionell keynesiansk teori och nyare teorier. Men permanenta effekter av aggregerad efterfrågan, så som i enklare Keynes-modeller, är först och främst något som kännetecknar några av teorierna i nästa grupp.

5. Teorier med flera jämvikter med olika nivåer på arbetslösheten

Många av dessa teorier bygger på antaganden om stordriftsfördelar eller positiva indirekta effekter i produktion eller handel. Ett tidigt och illustrerande bidrag med positiva externaliteter är Diamond (1982), där varje aktör i varje period avgör om han eller hon ska producera en vara under denna period. Efter produktionen av varan, måste aktören hitta en annan aktör, som också har producerat, för att kunna sälja sin vara. Kostnaderna för produktionen av varan för den enskilde aktören varierar slumpmässigt från period till period. Aktörerna kommer därför bara att producera i de fall kostnaderna är mindre än den förväntade vinsten vid framtida försäljning. Vinsten vid den framtida försäljningen är beroende av hur många aktörer som väljer att producera, eftersom den förväntade tiden att finna en handelspartner är beroende av hur många som har producerat. I och med detta kan det finnas flera jämvikter i ekonomin. I lågaktivitetsjämvikten är det få aktörer som väljer att producera, och vinsten vid den

framtida försäljningen är liten (vilket förklarar varför få väljer att producera). I högaktivitetsjämvikten väljer många aktörer att producera, och vinsten vid framtida försäljning är stor.

Ett tidigt bidrag om betydelsen av stordriftsfördelar är Weitzman (1982). Weitzman visar inom ramen för en modell med monopolistisk konkurrens att det existerar ett intervall av jämvikter där aggregerad produktion bestäms av aggregerad efterfrågan. Existensen av stordriftsfördelar förhindrar arbetslösa från att starta eget. I de fall många arbetslösa sluter sig samman för att starta en fabrik och utnyttja stordriftsfördelarna, så kommer bristen på aggregerad efterfrågan att göra detta olönsamt. En ökning av aggregerad efterfrågan, däremot, kommer att leda till fler nya företag och en ny jämvikt på en högre aktivitetsnivå. En intressant implikation av denna modell är att en exogen reduktion av reallönen faktiskt kan öka arbetslösheten på grund av en negativ effekt via aggregerad efterfrågan.

Under senare år har det också kommit ett antal andra modeller med flera jämvikter med olika aktivitetsnivåer. Frank (1988) visar att i de fall företagen strävar efter att minska risken (mer precist: har avtagande absolut riskaversion), så kommer de att uppträda försiktigt vid låg aggregerad aktivitetsnivå, och därmed även välja en låg produktionsnivå. Vid hög aggregerad produktionsnivå, däremot, kommer företagen att vara mindre försiktiga och producera mer. Kiyotaki (1988) visar att där investeringarna är beroende av om företagen är "optimistiska" eller "pessimistiska", så kan också detta generera flera jämvikter med olika aktivitetsnivåer.

De flesta av modellerna inom denna grupp är lite för stilsiterade för att det ska vara möjligt att på ett tillfredsställande sätt värdera den empiriska relevansen av dem. Likväl är mekanismerna som genererar flera jämvikter så rimliga att de absolut måste tas på allvar, och förhoppningsvis kommer framtida forskning att belysa den empiriska relevansen av sådana mekanismer.

Det finns också enstaka bidrag som finner flera jämvikter genom att göra smärre förändringar i standardmodeller för jämviktsarbetslöshet. I Holden (1994) undersöker jag de makroekonomiska implikationerna av det rättsliga förhållandet att ett lönekontrakt gäller till dess båda kontraktsparterna är eniga om en förändring. Jag visar där att vid en låg nivå på aggregrad efterfrågan kan detta förorsaka en nominell lönestelhet och ett intervall för jämviktsarbetslösheten, där nivån på aggregerad efterfrågan bestämmer vilken arbetslöshetsnivå som realiseras. Manning (1992) antyder möjligheten att stordriftsfördelar ger en stigande priskurva i *Figur 2*, och att detta ger två jämviktsarbetslöshetsnivåer. Manning finner visst empiriskt stöd för hypotesen att Storbritannien har fört sig från en jämvikt med låg arbetslöshet till en jämvikt med hög arbetslöshet.

6. Avslutning

Det borde nu stå klart att spännvidden är stor mellan de olika förklaringarna till arbetslöshet. Det råder ingen brist på antalet förklaringar, trots att denna artikel inte på något sätt kunnat ge en fullständig översikt. Man skulle kunna vara frestad att tolka mångfalden av

teorier som att allt är möjligt, och att vi därmed inte vet någonting. En sådan slutsats kan finna stöd i det faktum att man i liten utsträckning kunnat förkasta några av de möjliga teorierna genom empiriska undersökningar. Men denna slutsats är dock för negativ. Min personliga mening är att de flesta teorier fångar relevanta aspekter av hur ekonomin fungerar i verkligheten. De flesta av mekanismerna som skapar arbetslöshet i de olika teorierna är inte varandra uteslutande, och i de flesta fall ger de troligen en starkare effekt sammantagna än om de betraktas var och en för sig. Mångfalden av teorier är en avspegling av att många olika faktorer är med och skapar arbetslösheten.

Mångfalden av teorier har troligtvis varit en av orsakerna till att ekonomiskpolitisk debatt till helt nyligen vanligtvis varit baserade på modeller av den traditionella keynesianska typen (som IS-LM-modellen och Phillips-kurvan). De många nya teorierna har varit för olika och för stilsiterade för att ekonomer ska ha haft möjlighet att bygga modeller och tankescheman som i praktiskt bruk kunnat ersätta de traditionella keynesianska. Under senare år verkar man dock i viss mån funnit en ersättning. Teorier med jämviktsarbetslöshet har kommit så starkt (särskilt i europeisk debatt) att man i stor utsträckning kan tala om ett paradigmskifte. OECDs *Jobs Study* (1994), Centre for Economic Policy Researchs analys av europeisk arbetslöshet (Alogoskoufis m fl 1995) och diskussionerna av arbetsmarknadsfrågor i senare års danska Finansredegørelser, norska Nasjonalbudjett och bilagorna till Lindbeckkommissionens rapport (Calmfors 1993 och Holmlund 1993) är alla exem-

pel på ekonomisk-politiska dokument som nära anknyter till begreppet jämviktsarbetslöshet. Den gemensamma teoriramen får emellertid inte i för stor utsträckning tolkas som ett tecken på enighet inom ekonomkåren – det borde framgå av diskussionen i avsnitt 4 att alternativen är många även inom denna teoriram.

Översättning: Fredrik Jansson

Referenser

- Akerlof, G A & Yellen, J (red) (1987), *Efficiency Wage Models of the Labor Market*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Akerlof, G A & Yellen, J (1985), "A Near-Rational Model of the Business Cycle with Wage and Price Inertia". *Quarterly Journal of Economics* 105, 255–283.
- Alogoskoufis, G, Bean, C, Bertola, G, Cohen, D, Dolado, J & Saint-Paul, G (1995), *Unemployment: Choices for Europe. Monitoring European Integration 5*. Centre for Economic Policy Research, London.
- Andersen, T M (1994), *Price Rigidity. Causes and Macroeconomic Implications*. Clarendon Press, Oxford.
- Bean, C (1994a), "European Unemployment: A Survey". *Journal of Economic Literature* 32, 573–619.
- Bean, C (1994b), "The Role of Demand Management Policies in Reducing Unemployment", i *Reducing Unemployment. Current Issues and Policy Options*, Federal Reserve Bank of Kansas City Symposium.
- Benassy, J-P (1995), "Imperfect Competition, Capital Shortages and Unemployment Persistence in an Optimizing Model of Fluctuations". Manuscript, CEPRE-MAP, Paris.
- Blanchard, O & Fischer, S (1989), *Lectures on Macroeconomics*. MIT-Press.
- Blanchard, O & Diamond, P (1990), "Ranking, Unemployment Duration and Wages". Manuscript, MIT.
- Blanchard, O & Diamond, P (1992), "The Flow Approach to Labor Markets". *American Economic Review Paper and Proceedings* 82, 354–359.
- Blanchard, O & Summers, L (1986), "Hysteresis and the European Unemployment Problem". *NBER Macroeconomics Annual*, 15–77.
- Calmfors, L (1993), *De institutionella systemen på arbetsmarknaden och arbetslösheten*. Bilaga 4 till SOU 1993:16.
- Calmfors, L & Driffill, J (1988), "Bargaining Structure, Corporatism and Macroeconomic Performance". *Economic Policy* 6, 397–448.
- Diamond, P (1982), "Aggregate Demand Management in Search of Equilibrium". *Journal of Political Economy*, 881–894.
- Dixon, H & Rankin, N (1991), "Imperfect Competition and Macroeconomics. A Survey". Manuscript, York University.
- Fischer, S (1977), "Long Term Contracts, Rational Expectations, and the Optimal Money Supply Rule". *Journal of Political Economy* 85, 191–205.
- Frank, J (1990), "Monopolistic Competition, Risk Aversion and Equilibrium Recessions". *Quarterly Journal of Economics* 105, 921–938.
- Friedman, M (1968), "The Role of Monetary Policy". *American Economic Review* 58, 1–17.
- Greenwald, B & Stiglitz, J (1993), "New and Old Keynesians". *Journal of Economic Perspectives* 7, 23–44.
- Gottfries, N (1995), "Varför finns det arbetslöshet? I L Calmfors m fl *Ekonomisk politik. En vänbok till Assar Lindbeck*. SNS förlag, Stockholm.
- Hansen, G (1985), "Indivisible Labor and the Business Cycle". *Journal of Monetary Economics* 16, 309–328.
- Holden, S (1993), "Nyere makroökonomisk teori för arbetslöshet". *Sosialökonomen* 47 nr 3, 15–20.
- Holden, S (1994), "Wage Bargaining and Nominal Rigidities". *European Economic Review* 38, 1021–1039.
- Holmlund, B (1993), *Arbetslösheten — konjunkturfenomen eller systemfel?* Bilaga 12 till SOU 1993:16.
- Jaeger, A & Parkinson, M (1994), "Some Evidence on Hysteresis in Unemployment

- Rates". *European Economic Review* 38, 329–342.
- Kiyotaki, N (1988), "Multiple Expectational Equilibria under Monopolistic Competition". *Quarterly Journal of Economics* 103, 695–713.
- Layard, R, Nickell, S & Jackman, R (1991), *Unemployment. Macroeconomic Performance and the Labor Market*, Oxford University Press.
- Lindbeck, A (1991), "Insider–Outsiderteorin för sysselsättning och arbetslöshet". *Ekonomisk Debatt*, årg 19, nr 2, s 95–107.
- Lindbeck, A & Snower, D (1988), *The Insider–Outsider Theory of Employment and Unemployment*. MIT Press.
- Long, J & Plosser, C (1983), "Real Business Cycles". *Journal of Political Economy* 91, 39–69.
- Lucas, R (1972), "Expectations and the Neutrality of Money". *Journal of Economic Theory* 4, 103–124.
- Mankiw, N G (1985), "Small Menu Costs and Large Business Cycles: A Macroeconomic Model of Monopoly". *Quarterly Journal of Economics* 100, 529–537.
- Mankiw, N G (1989), "Real Business Cycles: A New Keynesian Perspective". *Journal of Economic Perspectives* 3, 79–90.
- Mankiw, N G (1990), "A Quick Refresher Course in Macroeconomics". *Journal of Economic Literature* 28, 1645–1660.
- Manning, A (1992), "Multiple Equilibria in the British Labour Market". *European Economic Review* 36, 1333–1365.
- Moene, K O, Wallerstein, M & Hoel, M (1993), "Bargaining Structure and Economic Performance". I Flanagan et al (red), *Trade Union Behaviour, Pay Bargaining and Economic Performance*. Oxford University Press.
- Mortensen, D T (1986), "Job Search and Labor Market Analysis". I Ashenfelter, O & Layard, R (red), *Handbook in Labor Economics*. North Holland.
- Nickell, S (1990), "Unemployment: A Survey". *Economic Journal* 100, 391–439.
- OECD (1994), *The OECD Jobs Study I*. Paris.
- Phelps, E S (1967), "Phillips Curves, Expectations of Inflation and Optimal Unemployment Over Time". *Economica* 34, 254–281.
- Phelps, E S (1994), *Structural Slumps*. MIT Press.
- Pissarides, C A (1990), *Equilibrium Unemployment Theory*. Basil Blackwell, Oxford.
- Plosser, C (1989), "Understanding Real Business Cycles". *Journal of Economic Perspectives* 3, 51–77.
- Tobin, J (1993), "Price Flexibility and Output Stability: An Old Keynesian View". *Journal of Economic Perspectives* 7, 45–66.
- Weitzman, M (1982), "Increasing Returns and the Foundations of Unemployment Theory". *Economic Journal* 92, 787–804.